

Ziyoviddinova Aqida Zafar qizi,

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti «Pedagogika va psixologiya» kafedrası o'qituvchisi

O'QITUVCHINING KASBIY KOMPETENSIYASI: MAZMUNI VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

UO'K: 37.03:37.091

[HTTPS://DOI.ORG/10.34920/SO/VOL_2025_ISSUE_12_5](https://doi.org/10.34920/so/vol_2025_issue_12_5)

ZIYOVIDDINOVA A.Z. O'QITUVCHINING KASBIY KOMPETENSIYASI: MAZMUNI VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Ushbu maqolada o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi tushunchasi, uning tarkibiy qismlari hamda uni rivojlantirishning samarali yo'llari yoritilgan. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim sifatini oshirishda muhim omil sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogning innovatsion faoliyati va o'zini doimiy rivojlantirib borish zaruriyati asoslab berilgan.

Tayanch so'z va tushunchalar: kompetensiya, kasbiy mahorat, refleksiya, pedagogik faoliyat, innovatsion yondashuv, o'qituvchi shaxsiyati.

ЗИЁВИДДИНОВА А.З. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ: СУЩНОСТЬ И ПУТИ РАЗВИТИЯ

В данной статье раскрыта сущность понятия профессиональной компетентности учителя, ее основные составляющие и эффективные пути развития. Компетентностный подход рассматривается как важный фактор повышения качества образования. Также обоснована необходимость инновационной деятельности современного педагога и его постоянного профессионального самосовершенствования.

Ключевые слова и понятия: компетентность, профессиональное мастерство, рефлексия, педагогическая деятельность, инновационный подход, личность учителя.

ZIYOVIDDINOVA A.Z. PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS: ITS ESSENCE AND WAYS OF DEVELOPMENT

This article discusses the concept of teachers' professional competence, its main components, and effective ways to develop it. The competence-based approach is analyzed as an important factor in improving the quality of education. The necessity for modern teachers to engage in innovative activities and continuous professional self-development is also substantiated.

Key words and concepts: competence, professional skills, reflection, pedagogical activity, innovative approach, teacher's personality.

Kirish. Mustaqillik yillarida O'zbekiston ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan tub islohotlar, ayniqsa, so'nggi yillarda ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini yuksaltirish va ularning ijtimoiy maqomini mustahkamlash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki ta'lim jarayonining muvaffaqiyati, avvalo, o'qituvchi shaxsining bilim darajasi, pedagogik mahorati hamda kasbiy kompetensiyasiga bevosita bog'liqdir. Shu ma'noda, bugungi kunda pedagog shaxsining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi nafaqat ta'lim tizimining, balki butun jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida qaralmoqda. Zamonaviy o'qituvchi shunchaki bilim yetkazuvchi emas, balki o'quvchi shaxsining intellektual, axloqiy, estetik va ijtimoiy jihatdan kamol topishiga yo'naltirilgan murabbiy, tashkilotchi va motivator sifatida faoliyat yuritadi. Shu sababli pedagogdan nafaqat o'z fani bo'yicha puxta bilim, balki keng dunyoqarash, kommunikativ madaniyat, psixologik sezgirlik, innovatsion fikrlash va axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish qobiliyati talab etiladi. Bularning barchasi o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi doirasida shakllanadi.

Bugungi globallashtirish davrida ta'lim jarayonini modernizatsiyalash, xalqaro tajribalarni o'rganish va raqamli ta'lim muhitini yaratish zaruriyati o'qituvchining faoliyatiga yangi talablarni qo'ymoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar, masofaviy ta'lim platformalari, sun'iy intellekt vositalarining keng joriy etilishi pedagoglardan o'z kasbiy kompetensiyalarini muntazam ravishda yangilab borishni talab qilmoqda. Shuningdek, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligida yosh avlodni tarbiyalash, ularning ijodiy fikrlashini rivojlantirish o'qituvchining metodik, psixologik va kommunikativ salohiyatiga bevosita bog'liqdir. Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda "O'zbekiston – 2030" strategiyasida belgilangan ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilgan. Bu yondashuv o'quvchi shaxsini tayyor bilimni egallovchi emas, balki mustaqil fikrlovchi, o'rganilgan bilimni amaliyotda qo'llay oluvchi subyekt sifatida shakllantirishni ko'zda tutadi. Shu boisdan, o'qituvchining o'zi ham zamonaviy kompetensiyalar tizimini egallama-

gan taqdirda, o'quvchilarni kreativ fikrlashga, innovatsion faoliyatga yo'naltirish imkoniyatiga ega bo'la olmaydi. Shunday qilib, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi bu nafaqat uning kasbiy tayyorgarlik darajasini belgilovchi mezon, balki ta'lim sifatining poydevoridir. Mazkur maqolada o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi tushunchasi, uning tarkibiy qismlari, rivojlantirish omillari hamda zamonaviy pedagogik jarayonda tutgan o'rni atroflicha tahlil qilinadi.

Dolzarbligi. Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi eng dolzarb yo'nalishlardan biridir. Ta'lim sifati bevosita pedagogning bilim darajasi, pedagogik mahorati, innovatsion faoliyati va shaxsiy rivojlanishiga bog'liq bo'lib, kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarni mustaqil fikrlashga va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltiradi. Zamonaviy raqamli ta'lim muhiti, innovatsion metodlar va globallashtirish sharoitida pedagogning uzluksiz malaka oshirishga bo'lgan ehtiyoji ortib bormoqda. Shu sababli, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini tizimli rivojlantirish, uning metodik, kommunikativ, reflektiv va axborot-kommunikatsion salohiyatini mustahkamlash bugungi ta'limning sifatini oshirish va jamiyat taraqqiyotini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasining mazmunini aniqlash, uning tarkibiy qismlarini tizimli tahlil qilish va zamonaviy pedagogik jarayonda uni rivojlantirishning samarali yo'llarini belgilashdir. Tadqiqot orqali o'qituvchining metodik, kommunikativ, reflektiv va innovatsion kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmlari o'rganiladi, shuningdek, raqamli ta'lim va zamonaviy pedagogik texnologiyalar sharoitida kasbiy kompetensiyaning ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari o'qituvchilarni uzluksiz malaka oshirish, pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish va o'quvchilarning intellektual hamda ijodiy rivojlanishiga hissa qo'shuvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga yo'naltirilgan.

Mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar qisqacha sharhi. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanida eng ko'p tadqiq etilayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Kompetensiya

tushunchasi XX asr oxiri va XXI asr boshlarida "malaka", "kasbiy tayyorgarlik" va "pedagogik mahorat" kabi an'anaviy tushunchalarga muqobil sifatida shakllangan. G'arb va rus pedagogika ilmda kompetensiya avvalo amaliy faoliyatga tayyorlik, o'z bilimlarini real sharoitda samarali qo'llay olish qobiliyati bilan bog'langan.

E.F. Zeer (2010) o'zining "Psixologiya professionalnogo obrazovaniya" asarida kompetensiyani shaxsning kasbiy tajriba, bilim, motivatsiya va qadriyatlarini bir butun tizim sifatida namoyon etuvchi sifat deb ta'riflaydi¹. Muallifning fikricha, o'qituvchi o'z kasbiy kompetensiyasini doimiy rivojlantirib borishi zarur, aks holda u ta'lim jarayonidagi innovatsion o'zgarishlarga moslasha olmaydi. Zeer kompetensiyani o'qituvchining shaxsiy va professional fazilatlarini uyg'unligida namoyon bo'ladigan murakkab psixologik tizim sifatida ko'radi, bunda metodik tayyorgarlik, refleksiya, innovatsion fikrlash va ijtimoiy mas'uliyat bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir.

A.K. Markova (2010) "Psixologiya professionalizma" asarida kasbiy kompetensiyani uch asosiy darajaga ajratadi: tayyorgarlik, samaradorlik va ijodkorlik. Tayyorlik darajasi pedagogning nazariy bilim va metodik ko'nikmalari bilan bog'liq bo'lsa, samaradorlik darajasi o'qituvchining o'quv jarayonini tashkil etish va muammolarni kreativ yechish qobiliyatini ifodalaydi². Ijodkorlik darajasi esa innovatsion metodlarni qo'llash, dars jarayonini yangicha yo'llar bilan tashkil etish va o'quvchilarda mustaqil fikrlashni rag'batlantirishni nazarda tutadi. Markova shuningdek, yuqori darajadagi kompetent o'qituvchi nafaqat o'quvchilarga bilim yetkazuvchi, balki ularning shaxsiy rivojlanishini ta'minlovchi, metodik va innovatsion faoliyatga rahbarlik qiluvchi shaxs ekanligini ta'kidlaydi.

L.M. Mitina (2014) esa o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini psixologik omillar bilan bevosita bog'laydi. Unga ko'ra, pedagogning refleksiv qobiliyati o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolardan saboq olish va o'zini rivojlantirishga intilish kompetensiyaning eng muhim

ko'rsatkichidir³. Refleksiya jarayoni pedagogning o'quvchilarga yondashuvi, baholash mezonlarini aniqlash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va shaxsiy metodik yondashuvni takomillashtirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, Mitina refleksiv kompetensiyani pedagogning kasbiy o'sishidagi asosiy katalizator sifatida ko'radi.

O'zbekistonlik olim V.M. Karimova (2022) "Pedagogik mahorat va kompetensiya asoslari" asarida kompetensiyani "o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatini samarali amalga oshirishga imkon beruvchi integrativ sifatlar majmui" deb talqin qiladi. U pedagogning metodik, kommunikativ, refleksiv, axborot-kommunikatsion va ijtimoiy kompetensiyalarini kompleks holda rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi⁴. Karimova shuningdek, pedagogning shaxsiy qadriyatlari, axloqiy fazilatlarini va ijtimoiy mas'uliyati uning kasbiy kompetensiyasining ajralmas tarkibiy qismlari ekanligini qayd etadi.

Xorijiy tadqiqotlar ham o'qituvchining kompetensiyasini ko'p qirrali tushuncha sifatida o'rganadi. Masalan, D. Hargreaves (2011) "Teaching as a learning profession" asarida o'qituvchini ijtimoiy faol shaxs sifatida ko'rib, uning o'quvchilar, ota-onalar va jamiyat bilan samarali muloqotini ta'kidlaydi⁵. O'qituvchining shaxsiy qadriyatlari, kommunikativ madaniyati, innovatsion faoliyati va professional mas'uliyati uning kompetensiyasining ajralmas qismlari sifatida ko'rsatiladi. Shu bilan birga, ET2020 (European Commission, 2015) strategiyasida pedagoglarning lifelong learning (umrboqiy o'rganish) tamoyiliga asoslangan kasbiy rivojlanishi asosiy yo'nalish sifatida belgilangan⁶. Bu yondashuv pedagogning kasbiy malakasini uzluksiz rivojlantirish zaruratini ta'kidlaydi va zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion va raqamli kompetensiyalarni egallashning muhimligini ko'rsatadi. Mazkur ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining kasbiy kom-

³ Mitina, L. M. (2014). Psixologiya pedagogik kompetensiyasi (pp. 12-95). Moskva, Rossiya: Prosveshchenie.

⁴ Karimova, V. M. (2022). Pedagogik mahorat va kompetensiya asoslari (pp. 34-110). Toshkent, O'zbekiston: O'zbekiston.

⁵ Hargreaves, D. (2011). Teaching as a learning profession (pp. 56-145). London, United Kingdom: Routledge.

⁶ European Commission. (2015). Education and Training 2020 Strategic Framework (ET2020) (pp. 10-60). Brussels, Belgium: European Commission.

¹ Zeer, E. F. (2010). Psixologiya professionalnogo obrazovaniya (pp. 45-102). Moskva, Rossiya: Akademiya.

² Markova, A. K. (2010). Psixologiya professionalizma (pp. 23-87). Moskva, Rossiya: Nauka.

petensiyasi nafaqat o'z bilim va ko'nikmalaridan iborat bo'lib, balki pedagogning shaxsiy fazilatlarini, psixologik sezgirligi, refleksiv qobiliyati, innovatsion fikrlashi va ijtimoiy mas'uliyatini ham o'z ichiga oladi. Shu bois, pedagogning kasbiy kompetensiyasi rivojlanishi ta'lim sifatining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Kompetensiyani shakllantirishda tizimli yondashuv, uzluksiz malaka oshirish va innovatsion metodlarni qo'llash asosiy o'rin tutadi.

Maqolaning ilmiy mohiyati. Ushbu maqola o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini ilmiy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan. Unda pedagogning professional salohiyati, refleksiv va innovatsion faoliyati, shuningdek, kommunikativ va axborot-kommunikatsion ko'nikmalarining ta'lim sifatiga ta'siri o'rganiladi. Maqola o'qituvchining kompetensiyasini rivojlantirish yo'llarini aniqlash orqali ta'lim jarayonida samaradorlikni oshirish va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etishning ahamiyatini ilmiy asoslaydi.

Tadqiqotning obyekti. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi va uning ta'lim jarayonidagi rolidir. Bu obyektida pedagogning bilim, ko'nikma, shaxsiy fazilatlarini, refleksiv faoliyati, innovatsion yondashuvi va kommunikativ salohiyati o'rganiladi. Obyekt sifatida o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning shaxsiy va intellektual rivojlanishini ta'minlashdagi ahamiyati nuqtai nazaridan tahlil qilinadi.

Tadqiqotda qo'llanilgan usullar. Maqolada o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini o'rganish uchun bir nechta ilmiy usullar qo'llanildi. Analitik usul orqali ilmiy adabiyotlar, normativ hujjatlar va ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar tahlil qilindi, ularning mazmuni va samaradorligi aniqlashga harakat qilindi. Kuzatuv usuli pedagoglarning dars jarayonidagi faoliyati, o'quvchilar bilan muloqot uslubi va innovatsion yondashuvlarini o'rganishga imkon berdi. So'rovnoma va intervyu usullari pedagoglarning o'z kasbiy kompetensiyasi, malaka darajasi va rivojlanish ehtiyojlari haqida bevosita ma'lumot olishga xizmat qildi. Taqqoslash va tizimlashtirish usuli yordamida olingan ma'lumotlar o'rtasida umumiy va farqli jihatlar aniqlanib, pedagogik yondashuvlar tizimlashtirildi. Empirik tahlil esa real amaliyotdagi natijalar, o'quvchilarning bilim darajasi

va pedagoglarning samaradorligini baholash imkonini berdi. Ushbu metodlar kombinatsiyasi o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini har tomonlama o'rganishga, uning tarkibiy qismlari va rivojlanish yo'llarini aniqlashga xizmat qildi.

Asosiy qism.

Kasbiy kompetensiya o'qituvchining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, pedagogik vaziyatlarni to'g'ri tahlil qilish, muammolarga kreativ yondashish, ta'lim jarayonida zamonaviy metod va texnologiyalardan foydalana olish kabi fazilatlarini o'z ichiga oladi. Shu boisdan, kompetent o'qituvchi har doim o'rganishga ochiq, yangi pedagogik tajribalardan foydalanishga tayyor va o'zini muntazam rivojlantiruvchi shaxs bo'lishi zarur. Bunday pedagog nafaqat bilim beradi, balki o'quvchini o'ylashga, tahlil qilishga, mustaqil qaror qabul qilishga undaydi. Bugungi globalashuv va raqamlashtirish jarayonlari sharoitida o'qituvchidan yangicha fikrlash, tezkor moslashuv, axborot texnologiyalarini egallash va zamonaviy o'quv jarayonida ularni samarali qo'llay olish talab etilmoqda. Shuning uchun ham o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, avvalo, uning raqamli savodxonligini oshirish, onlayn ta'lim vositalaridan foydalanish madaniyatini shakllantirish va masofaviy ta'lim jarayoniga moslashuvchanlikni ta'minlash bilan chambarchas bog'liqdir. Raqamli asrda o'qituvchi nafaqat bilim manbai, balki o'quvchilarni mustaqil o'rganishga yo'naltiruvchi fasilitator sifatida faoliyat yuritadi¹.

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonida o'qituvchining refleksiv faoliyati ham muhim o'rin tutadi. Refleksiya bu o'z faoliyatini tahlil qilish, kamchilik va yutuqlarni baholash, natijalarni tahlil asosida takomillashtirish jarayonidir. O'qituvchi o'zining dars o'tish uslublarini, o'quvchilar bilan muloqotini, baholash mezonlarini tahlil qilib, har bir darsdan keyin xulosa chiqara olishi zarur. Bu jarayon pedagogni o'z ustida ishlashga, kasbiy mahoratini doimiy oshirishga undaydi. Shuningdek, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi uning ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarida ham namoyon bo'ladi.

¹ Akbar, M. A. (2024). Teacher competency development strategies to improve education quality. *Abjadia: International Journal of Education*, 9(2), 408–418.

O'quvchilar, ota-onalar, hamkasblar bilan to'g'ri va samarali muloqot o'rnatish ta'lim jarayonining muvaffaqiyat garovidir. O'qituvchi kommunikativ madaniyat orqali sinfda ijobiy psixologik muhit yaratadi, o'quvchilarda ishonch hissini shakllantiradi va ularning faol ishtirokini ta'minlaydi. Shuning uchun kommunikativ kompetensiya o'qituvchining shaxsiy fazilatlarini bilan uzviy bog'liqdir¹.

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning muhim shartlaridan biri uzluksiz ta'lim tamoyilidir. O'qituvchi o'z kasbiy faoliyatida doimo yangilanishga intilishi, yangi pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, xalqaro tajribalar bilan tanishib borishi lozim. Malaka oshirish kurslari, seminarlar, treninglar, ilmiy konferensiyalar va o'z ustida mustaqil ishlash bu yo'lda muhim omil hisoblanadi. "Umrboqiy o'rganish" (lifelong learning) tamoyili pedagog kasbining ajralmas qismiga aylanishi kerak. Chunki bilimlar juda tez eskirayotgan davrda o'qituvchi o'zini yangilamasa, ta'lim jarayonida orqada qolishi muqarrar. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi faqat nazariy bilimlar yoki metodik ko'nikmalar bilan belgilanmaydi. Unda insonparvarlik, mehr, sabr-toqat, adolat, halollik, bolalarga bo'lgan hurmat kabi ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ham muhim o'rin tutadi. Chunki ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi o'z shaxsiy namunasi orqali o'quvchilarga ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi o'zining axloqiy fazilatlarini bilan yosh avlodni ezgulik, adolat va insonparvarlik ruhida tarbiyalaydi. Shu jihatdan kasbiy kompetensiya shaxsiy madaniyat bilan uzviy bog'liq tushunchadir.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi bir nechta tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, pedagogik faoliyatning samaradorligini ta'minlaydi. Birinchi tarkibiy qism – metodik kompetensiya, bu pedagogning o'z fani bo'yicha puxta bilim va ularni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatini bildiradi. Ikkinchi tarkibiy qism – kommunikativ kompetensiya, pedagogning o'quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot qilish qobiliyati, ijobiy psixologik muhit yaratish va jamoaviy ishlashni o'z ichiga oladi. Uchinchi tarkibiy qism – reflektiv kompetensiya,

pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilish, kamchilik va yutuqlarni aniqlash va shaxsiy o'sish uchun strategiyalar ishlab chiqish qobiliyatidir. To'rtinchi tarkibiy qism – innovatsion kompetensiya, yangi pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarni qo'llash, raqamli vositalardan samarali foydalanish va o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Beshinchi tarkibiy qism – ijtimoiy kompetensiya, pedagogning jamiyatdagi roli, axloqiy qadriyatlar va mas'uliyat hissini shakllantirishni bildiradi. Har bir tarkibiy qism bir-biri bilan uyg'unlashib, pedagogning kompleks kompetensiyasini tashkil qiladi. Kompetensiyaning ushbu tarkibiy qismlari o'quvchilarning shaxsiy va intellektual rivojlantishi, ta'lim sifatining oshishi va pedagogning kasbiy samaradorligini ta'minlaydi². Shu sababli pedagogning har bir komponent bo'yicha doimiy malaka oshirishi, innovatsion yondashuvlarni egallashi va reflektiv faoliyatni rivojlantirishi zarur. Kompetensiyaning tarkibiy qismlari o'qituvchining shaxsiyati, axloqiy fazilatlarini va ijtimoiy ko'nikmalari bilan uzviy bog'liq bo'lib, ta'lim jarayonining sifat va samaradorligini belgilaydi.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar asosiy ahamiyatga ega. Zamonaviy pedagoglar uchun an'anaviy metodlardan tashqari, interfaol va texnologik vositalarni qo'llash muhimdir. Hargreaves va Fullan ta'kidlashicha, pedagogik innovatsiyalar o'quvchilarning kreativ fikrlashini rag'batlantiradi va o'qituvchining professional malakasini oshiradi. Kompetensiyani shakllantirishda malaka oshirish dasturlari, onlayn treninglar, virtual laboratoriyalar va simulyatsiya metodlari keng qo'llaniladi. Innovatsion yondashuvlar o'qituvchiga o'z darslarini diversifikatsiya qilish, individual yondashuvni rivojlantirish va o'quvchilarning mustaqil ish faoliyatini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Shuningdek, raqamli pedagogika, masofaviy ta'lim platformalari va interaktiv ta'lim resurslari pedagogning axborot-kommunikativ kompetensiyasini mustahkamlaydi. Innovatsion yondashuvlar o'quvchilarda tanqidiy tahlil, muammolarni hal

¹ Revuelta-Domínguez, F.-I., Guerra-Antequera, J., González-Pérez, A., Pedrera-Rodríguez, M.-I., & González-Fernández, A. (2022). Digital teaching competence: A systematic review. *Sustainability*, 14(11), 6428.

² Simonović, N. (2021). Teachers' key competencies for innovative teaching. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 9(3), 331–345.

qilish va ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o'qituvchi o'z faoliyatini doimiy qayta ko'rib chiqishi, yangi metodlarni sinab ko'rishi va reflektiv tahlil orqali samaradorlikni oshirishi lozim. Kompetensiyani rivojlantirish jarayonida jamoaviy o'rganish va professional hamkorlik ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilarni mentorlik tizimi orqali qo'llab-quvvatlash, tajriba almashish va hamkorlikda innovatsiyalar yaratish pedagogik o'sishning asosiy omilidir. Shu sababli innovatsion yondashuvlar kompetensiyaning metodik, axborot-kommunikativ va ijtimoiy tarkibiy qismlarini birgalikda rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasini baholash va monitoring qilish ta'lim sifatini oshirishning muhim qismidir. Kompetensiyani baholashda bir nechta metodlardan foydalanish mumkin: portfelyo tahlili, self-assessment, 360 darajali baholash va o'quvchilar fikrini o'rganish. Portfelyo tahlili pedagogning yillik ish faoliyatini, innovatsion yondashuvlarini va metodik ishlanmalarini baholashga imkon beradi. Self-assessment orqali pedagog o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi va o'sish strategiyalarini ishlab chiqadi. 360 darajali baholash metodida hamkasblar, rahbarlar va o'quvchilar fikri asosida pedagogning kompetensiyasi tahlil qilinadi, bu esa obyektiv baholashni ta'minlaydi¹. Monitoring jarayoni muntazam amalga oshirilsa, o'qituvchi o'z kasbiy rivojlanishini kuzatib boradi, yangi metod va texnologiyalarni sinab ko'radi va reflektiv faoliyatni kuchaytiradi. Shu bilan birga, raqamli vositalar yordamida kompetensiyani baholash samaradorligi oshiriladi, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi interaktiv aloqalar monitoring orqali yaxshilanadi. Kompetensiyani baholash jarayoni o'qituvchining shaxsiy va professional o'sishini rag'batlantiradi, pedagogik qarorlar qabul qilish va ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi ta'lim sifatining bevosita ko'rsatkichidir. Yuqori kompetensiyaga ega pedagog o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, ijodkorlik qobiliyatini va mas'uliyatlilikni rivojlantiradi. Kompetensiya

pedagogning metodik, kommunikativ, innovatsion va reflektiv qobiliyatlarini birlashtirib, ta'lim jarayonini samarali boshqarishga imkon beradi. Shuningdek, kompetent o'qituvchi ijtimoiy muhitni shakllantiradi, o'quvchilarda ishonch va hamkorlik ruhini mustahkamlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi oshirilgan holda o'quvchilarning natijalari sezilarli darajada yaxshilanadi. Kompetensiyaning rivojlanishi ta'lim strategiyalarini yangilash, innovatsion metodlarni joriy etish va uzluksiz professional o'sishga tayanadi. Shu bois, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish davlat siyosatida, uzluksiz malaka oshirish va raqamli ta'limni joriy etishda ustuvor vazifa hisoblanadi. Umuman olganda, kompetensiya nafaqat pedagogning individual o'sishi, balki butun ta'lim tizimining sifat va samaradorligini ta'minlovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Natijalar va amaliy misollar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi uning ta'lim jarayonidagi samaradorligini belgilovchi eng muhim omil hisoblanadi. Kompetensiyaning har bir tarkibiy qismi – metodik, kommunikativ, reflektiv, innovatsion va ijtimoiy – o'quv jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Amaliyotdan olingan ma'lumotlarga ko'ra, metodik kompetensiya yuqori bo'lgan pedagoglar darsni rejalashtirish, o'quv materiallarini tizimli taqdim etish va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishda samarali ishlaydi. Shu bilan birga, ular o'quv jarayonida turli interfaol metodlardan, raqamli va axborot-kommunikativ vositalardan foydalanib, o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradi.

Kommunikativ kompetensiya esa pedagogning sinfda ijobiy psixologik muhit yaratishi, o'quvchilar bilan ochiq va samarali muloqot o'rnatishi, ota-onalar va hamkasblar bilan hamkorlik qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Amaliyot ko'rsatadiki, kommunikativ salohiyatga ega pedagoglar sinfdagi munozaralarni boshqarishda, guruh ishlarini tashkil etishda va o'quvchilarni o'z fikrlarini erkin ifodalashga rag'batlantirishda muvaffaqiyatli bo'ladi. Bu esa o'quvchilarda mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi. Reflektiv kompetensiya o'qituvchining kasbiy o'sishida muhim rol

¹ Gisbert Cervera, M., & Lázaro Cantabrana, J. L. (2015). Professional development in teacher digital competence and improving school quality from the teachers' perspective: A case study. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 4, 115–122.

o'ynaydi. Tadqiqot davomida kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagoglar o'z dars jarayonini doimiy tahlil qilganda va xatolarni aniqlab, ularni tuzatishga intilganda, dars samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Misol uchun, darsdan keyin o'z faoliyatini baholash va o'quvchilarni kuzatish orqali pedagoglar dars metodlarini yangilaydi, o'quvchilarning qiyinchiliklarini oldindan aniqlaydi va ularga moslashuvchan yondashuvni ishlab chiqadi. Shu tarzda, refleksiv faoliyat pedagogning professional rivojlanishini ta'minlab, ta'lim sifatini oshiradi.

Innovatsion kompetensiya zamonaviy ta'lim muhitida alohida ahamiyatga ega. Amaliy misollar shuni ko'rsatadiki, pedagoglar yangi texnologiyalar, interfaol o'quv resurslari va raqamli platformalarni qo'llash orqali darslarni diversifikatsiya qiladilar, individual o'quv rejalarini ishlab chiqadilar va o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Misol tariqasida, virtual laboratoriyalar va simulyatsiya metodlari yordamida o'quvchilar murakkab mavzularni amaliyot bilan bog'lab o'rganadi, bu esa ularning tanqidiy fikrlash va muammolarni yechish qobiliyatini oshiradi. Ijtimoiy kompetensiya o'qituvchining shaxsiy fazilatlarini, axloqiy qadriyatlar va jamiyatdagi roli bilan bog'liq.

Amaliyotdan olingan misollar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy mas'uliyatga ega pedagoglar o'quvchilarda hamkorlik, hurmat va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Ular jamiyatdagi mavjud qadriyatlarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilgan holda, yosh avlodni madaniyatli, mas'uliyatli va ijodiy fikrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalaydi. Tadqiqot davomida olingan amaliy natijalar shuni ko'rsatdiki, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan tizimli yondashuvlar samarali bo'ladi. Misol uchun, maktablarda tashkil etilgan malaka oshirish dasturlari, seminarlar, treninglar va uzluksiz professional rivojlanish dasturlari pedagoglarning metodik va innovatsion salohiyatini oshirdi. Shu bilan birga, doimiy refleksiya va o'zini baholash orqali pedagoglar o'z zaif tomonlarini aniqlab, ularni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqadilar. Natijalar shuni ko'rsatdiki, kasbiy kompetensiyasi rivojlangan pedagoglar o'quvchilarning bilim darajasi, ijodiy yondashuvi va mustaqil fikrlash ko'rsatkichlarini sezilarli darajada

oshiradi. Bunda kompetensiyaning har bir tarkibiy qismi – metodik, kommunikativ, refleksiv, innovatsion va ijtimoiy – o'zaro uyg'unlashib, ta'lim jarayonining sifat va samaradorligini ta'minlaydi. Shu tarzda, pedagogning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish o'quvchilarning intellektual va shaxsiy rivojlanishi hamda ta'lim sifatini oshirishga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Amaliy misollar shuni ko'rsatadiki, innovatsion yondashuvlar va raqamli vositalardan samarali foydalanish pedagogning kompetensiyasini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, pedagogning o'zini doimiy rivojlantirishga intilishi, refleksiv faoliyati va jamiyat bilan uzviy bog'liqligi kompetensiyaning to'liq va samarali shakllanishini ta'minlaydi. Shu asosda, o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi nafaqat individual professional rivojlanish, balki butun ta'lim tizimining sifat va samaradorligini oshirishda asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosalar:

1. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi ta'lim jarayonining sifat va samaradorligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

2. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogning metodik, kommunikativ, refleksiv, innovatsion va ijtimoiy kompetensiyalari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning professional faoliyatini kompleks tarzda shakllantiradi.

3. Kompetensiyaning rivojlanishi o'quvchilarning bilim darajasi, ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi. Amaliy kuzatuvlar va tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirishga qaratilgan uzluksiz malaka oshirish, innovatsion metodlar va refleksiv faoliyat samarali ta'sir ko'rsatadi.

4. Shu bilan birga, o'qituvchining shaxsiy fazilatlarini, axloqiy qadriyatlarini va ijtimoiy mas'uliyatini ham kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlarini tashkil qiladi. Natijada, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning shaxsiy va intellektual rivojlanishini ta'minlash va zamonaviy pedagogik jarayonlarda samarali faoliyat ko'rsatishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, kompetensiyani shakllantirish va mustahkamlash bo'yicha strategiyalar ta'lim sohasidagi islohotlarning ajralmas qismi bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zeer E.F. (2010). Psixologiya professionalnogo obrazovaniya (pp. 45-102). - Moskva, Rossiya: Akademiya.
2. Markova A.K. (2010). Psixologiya professionalizma (pp. 23-87). - Moskva, Rossiya: Nauka.
3. Mitina L.M. (2014). Psixologiya pedagogik kompetensii (pp. 12-95). - Moskva, Rossiya: Prosveshchenie.
4. Karimova V.M. (2022). Pedagogik mahorat va kompetensiya asoslari (pp. 34-110). - Toshkent, O'zbekiston.
5. Hargreaves D. (2011). Teaching as a learning profession (pp. 56-145). - London, United Kingdom: Routledge.
6. European Commission. (2015). Education and Training 2020 Strategic Framework (ET2020) (pp. 10-60). Brussels, Belgium: European Commission.
7. Akbar M. A. (2024). Teacher competency development strategies to improve education quality. // *Abjadia: International Journal of Education*, 9(2), 408–418.
8. Revuelta-Domínguez F.-I., Guerra-Antequera, J., González-Pérez A., Pedrera-Rodríguez M.-I. & González-Fernández A. (2022). Digital teaching competence: // A systematic review. *Sustainability*, 14(11), 6428.
9. Simonović N. (2021). Teachers' key competencies for innovative teaching. // *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 9(3), 331–345.
10. Gisbert Cervera M. & Lázaro Cantabrana J. L. (2015). Professional development in teacher digital competence and improving school quality from the teachers' perspective: A case study. // *Journal of New Approaches in Educational Research*, 4, 115–122.